

Din ve Hayat Dergisi “Seleflilik” Özel Sayısı Bağlamında Bir Seleflilik Analizi

İsmail AKKOYUNLU | ORCID: [0000-0002-2256-5120](https://orcid.org/0000-0002-2256-5120) | ROR ID: <https://ror.org/025y36b60>

E-Posta: ismail.akkoyunlu@asbu.edu.tr

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi, Ankara, Türkiye

Öz

İslam düşünce tarihinin erken dönemlerine kadar uzanan selef olgusunun aksine Seleflilik, son birkaç asırda varlığını hissettiren bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam'ın selef nesline dayalı bir biçimde anlaşılması ve yaşanması ülküsünü güden Seleflilik, ortaya çıkışının ardından araştırma ve tartışmalara konu edilerek birbirinden farklı anlama ve yorumlama çabalarına maruz bırakılmıştır. Bu doğrultuda Selefliğin selef olgusuyla yani sahâbe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn ile ilişkisi; ehl-i hadis, Hanbelîlik, Ehl-i Sünnet, Vehhâbîlik, ıslahat hareketleri, radikal akımlar hatta Haricîlikle benzer ve farklı yönleri analiz edilmiştir. Ayrıca Selefliğin Ahmed b. Hanbel, İbn Teymiyye ve Muhammed b. Abdilvehhâb ile bağlantısı; tarihlendirilmesi, tanımlanması ve tasnif edilmesi, bu anlama ve yorumlama çabalarının mihverini oluşturmuştur. Her ne şekilde olursa olsun Seleflilik, özellikle içerisinde bulunduğumuz asırda araştırmacıların dikkatini çekmiş ve son dönemlerde ortaya çıkan dinî-siyasî akımlardan belirgin bir şekilde ayrılacak düzeyde yoğun analizlere tabi tutulmuştur. Ülkemize ek olarak dünyanın büyük bir kısmında Seleflikle ilgili yayın faaliyetlerinin artarak devam ediyor olması, bu durumun en önemli göstergesidir. Böylece Suûd yarımadasında ortaya çıkarak başta İslam ülkeleri olmak üzere dünyanın büyük bir kısmında yayılım gösteren Seleflilik, her bölgede aynı etki düzeyine sahip olmasa da ilgi açısından başta Türkiye olmak üzere birçok ülkenin dikkatini çekmiştir. Bu durumun neticesinde Seleflilik, son yılların önemli tartışma konularından biri konumunda bulunmakta ve oldukça farklı mecralarda araştırma konusu olarak varlığını sürdürmektedir. Çoğunlukla makale veya tebliğ konusu şeklinde ele alınan Seleflilik, tez ve kitap çalışmalarında da kendisine yer bulmaktadır. Son yılların yayın faaliyetine bakıldığında Seleflilik konusunu ele alan sempozyumların ve özel sayıların

da yayımlandığı görülür. Diğer yayın türlerine nazaran Seleflilik konusunu ele alan özel sayıların konuyu daha derli toplu ve konsantre bir şekilde etüt ettiği belirtilmelidir. Özel sayılar, Seleflilik olgusunun belirli ve daha dar bir alanda ayrıca mukayeseli bir biçimde ele alınmasını sağlamaktadır. Bize bu imkânı sağlayan yayınlardan biri de İstanbul Müftülüğü'nün hakemli resmî yayın organı olan Din ve Hayat Dergisinin Seleflilik özel sayısıdır. Derginin 2023 yılının Temmuz ayında yayımlanan 47. sayısı, Seleflilik konusuna hasredilmiştir. Bu sayıda farklı uzmanlık alanlarına sahip 19 akademisyen tarafından Seleflilikle ilgili muhtelif konuları içeren makaleler kaleme alınmıştır. Özel sayı olması nedeniyle kendine özgü hususiyetleri barındıran bu yayın faaliyeti, Seleflilik olgusunun farklı yönleriyle analizi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle makalemizde Din ve Hayat Dergisi Seleflilik özel sayısında yer alan makaleler, inceleme konusu yapılmıştır. Böylece bu özel sayı üzerinden Türk ilahiyat akademiasının Seleflilik birikim ve anlayışının günümüzde geldiği nokta, imkânlar dâhilinde ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu amaçla makalemizde Seleflilik olgusunun ilgili metinler üzerinden etraflı ve karşılaştırmalı analizine odaklanılmıştır. İlgili analiz faaliyetinin gerçekçi sonuçlara ulaşması adına Seleflilik araştırmalarının en sorunlu yönleri olan tanımlama, tarihlendirme, ilişkilendirme ve konumlandırma gibi hususlar ön planda tutulmuştur. Böylece hem Seleflilik araştırmalarının önümüze çıkardığı sorun alanlarına dikkat çekilmiş hem de bu sorunlara dönük bazı çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Tüm bu girişimlerin oldukça yakın bir zamanda kaleme alınan metinler üzerinden gerçekleştirilmiş olması ayrıca önemlidir. Nitel araştırma yaklaşımına dayalı olarak yürüttüğümüz çalışmamızda doküman analizi yöntemi benimsenmiştir. Söz konusu doküman analizi, metinler üzerinde derinleşme ve mukayeseli kaynak kritiği şeklindeki usûl ilkeleriyle somutlaştırılmıştır. İlgili metinlerin kapsamlı ve mukayeseli analizi neticesinde Seleflilikle ilgili araştırmalarda görülen bazı sorunların günümüzde devam ettiği ve bu sorunların tanımlama, tarihlendirme ve ilişkilendirme gibi hususlar etrafında şekillendiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler

İslam Mezhepleri Tarihi, Selefilik, Ehl-i Hadis, Hanbelilik, Vehhâbîlik, İbn Teymiyye.

Atıf Bilgisi

Akkoyunlu, İsmail. “Din ve Hayat Dergisi “Seleflilik” Özel Sayısı Bağlamında Bir Seleflilik Analizi”. Dini Araştırmalar 67 (Aralık 2024), 431-468.

<https://doi.org/10.15745/da.1541400>

Geliş Tarihi	31.08.2024
Kabul Tarihi	27.10.2024
Yayım Tarihi	20.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kõrleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.net
Etik Bildirim	dinarastimalar98@gmail.com
Yapay Zeka Bildirimi	Bu çalışma hazırlanırken yapay zeka araçları kullanılmamıştır.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

A Salafism Analysis in the Context of the Special Issue of Salafism of the Journal of Religion and Life

İsmail AKKOYUNLU | ORCID: [0000-0002-2256-5120](https://orcid.org/0000-0002-2256-5120) | ROR ID: <https://ror.org/025y36b60>

E-Posta: ismail.akkoyunlu@asbu.edu.tr

Social Sciences University of Ankara, Faculty of Divinity, History of Islamic Sects, Ankara, Türkiye

Abstract

Unlike the historical Salaf phenomenon, which traces back to the early periods of Islamic thought, Salafism has emerged as a significant structure in the last few centuries. This movement seeks to understand and experience Islam as practiced by the early generations, or Salaf. Since its emergence, Salafism has been the focus of extensive research and discussion, analyzed through various frameworks. Researchers have examined the relationship between Salafism and the Salaf phenomenon, as well as its similarities and differences with Ahl al-Hadith, Hanbalism, Ahl al-Sunnah, Wahhabism, reform movements, radical movements, and even the Kharijites. The connections between Salafism and key figures such as Ahmad ibn Hanbal, Ibn Taymiyyah, and Muhammad ibn Abdul-Wahhab have also been scrutinized. Critical issues regarding the dating, definition, and classification of Salafism have emerged as pivotal points in these scholarly efforts.

Salafism has increasingly attracted scholarly attention, especially in the current century, where it has been subjected to rigorous analysis, distinguishing it from contemporary religious-political movements. The rising volume of publications on Salafism globally, including in Türkiye, underscores its relevance as a subject of inquiry. Although Salafism originated in the Arabian Peninsula, its influence has spread throughout much of the world, particularly in Islamic countries, capturing the interest of numerous nations.

Salafism has become a prominent topic of discussion across various disciplines. It is frequently addressed in articles, theses, and books. Recent literary activities include symposiums and special journal issues dedicated to Salafism, which provide organized platforms for

scholarly discourse. Notably, the Salafism special issue of the Religion and Life Journal, published by the Istanbul Mufti's Office in July 2023, features contributions from 19 academics with diverse expertise, offering a comprehensive analysis of the Salafism phenomenon.

This article examines the contributions within the Religion and Life Journal special issue to illuminate the current understanding of Salafism in the Turkish theological academy. A comprehensive and comparative analysis of relevant texts is conducted, focusing on key issues such as definition, dating, association, and positioning—areas that present challenges in Salafism research. The aim is to highlight problem areas within the study of Salafism and propose potential solutions. The methodology of this article is grounded in the principles of mental analysis, textual deepening, and comparative source criticism. By employing recent texts, the study aims to identify ongoing challenges in Salafism research, particularly concerning definition, dating, and association. Through this comprehensive analysis, the article seeks to reveal the persistent issues within Salafism research and offer insights into how these challenges can be addressed in future studies.

Keywords

History of Islamic Sects, Salafism, Ahl al-Hadith, Hanbalism, Wahhabism, Ibn Taymiyyah.

Citation

Akkoyunlu, İsmail. "A Salafism Analysis in the Context of the Special Issue of Salafism of the Journal of Religion and Life". *Religious Studies* 67 (December 2024), 431-468.

<https://doi.org/10.15745/da.1541400>

Date of Submission	31.08.2024
Date of Acceptance	27.11.2024
Date of Publication	20.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Plagiarism Checks	Yes - İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	diniarastimalar98@gmail.com
Artificial Intelligence Statement:	Artificial intelligence tools were not used in the preparation of this study.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Batı'da ve İslam dünyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi ülkemizde de Seleflilik, önemli bir araştırma konusu olarak varlığını sürdürmektedir. Selefliliğin başta Müslümanlar olmak üzere dünyanın geniş bir kesimini ilgilendirmesinin birden çok nedeni bulunmaktadır. Müslümanlar açısından bakıldığında selef olgusunu içerisinde barındırması; ehl-i hadis, Hanbelîlik, Ehl-i Sünnet ve Vehhâbîlik gibi yapılarla olan ilişkisi; hadis ve sünnet tasavvuru ayrıca ihya, ıslah, tecdid ve reform hareketlerine kaynaklık etmesi önemlidir. Yine iman tasavvuru, tekfir söylemi, siyaset anlayışı, klasik İslam düşüncesiyle ilişkisi ve çağdaş İslam düşüncesindeki yeri gibi önemli tartışma konuları özelinde gündemde tutulduğu görülür. Selefliliğin ifade ettiği anlama Batı dünyası açısından bakıldığında daha farklı bir manzarayla karşılaşılır. Batı dünyasının Selefliliği araştırma konusu yapmasında bu zihniyeti çözümleme isteği önemli olmakla birlikte bunlara güvenlik arayışı, uluslararası siyasetin dizaynı, islamofobik yaklaşımların tahkimi ve çağdaş İslam düşüncesinin dahası mevcut din anlayışlarının yönlendirilmesi gibi motivasyon kaynaklarının da eşlik ettiği fark edilir.

Seleflikle ilgili özellikle ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında bu olgunun klasik İslam mezheplerinden ve çağdaş dinî-siyasî akımlardan farklı olarak asla dair tartışmalara konu edildiği görülür. Söz konusu Hâricîlik ve Mürcie gibi fırkalar; Hanefîlik ve Hanbelîlik gibi mezhepler veya Vehhâbîlik ve İhvân-ı Müslimîn gibi dinî-siyasî akımlar olduğunda tartışmalar, kendi mecrasında ilerlerken sıra Selefliliğe geldiğinde durum değişmektedir. Bu durum, çoğunlukla sert bir makas değişimi şeklinde kendini göstermektedir. Böylece söz konusu Seleflilik olduğunda tarihsel akış kronolojik bir biçimde okunamamakta, düşünsel gelenekler birbirine karıştırılmakta bazen aynileştirilmekte bazen de birbirleriyle çatıştırılmaktadır. Başta Seleflilik olmak üzere ilişkili kavramlar, oldukça serbest bir şekilde bazen de tek bir yapıyı andırır gibi iç içe geçmiş bir biçimde kullanılmaktadır. Seleflikle ilgili oldukça basit aynı zamanda tarihsel ve düşünsel gerçekliklerle örtüşmeyen kimliklendirmeler yapılmakta, bu kimlikler Selefliliğe giydirilmekte bazen de Seleflilik, dinî hassasiyetler gözetilerek tamamen

farklı bir çehreye büründürülmektedir. Tüm bu karmaşa içerisinde Selefliğin mahiyetiye aydınlatılamamaktadır.

Seleflikle ilgili ülkemizde yapılan araştırmaların önemli bir bölümünde yukarıda bahsedilen hususların birçoğuna tesadüf etmek mümkündür. Bu sorunların kayıt altına alınarak farklı yönleriyle değerlendirilmesi, Seleflik ile ilgili literatürün büyük bir kısmının etüt edilmesini gerektirmektedir. Bununla birlikte bize bu imkânı daha dar bir alanda sunan yayın faaliyetlerinin var olduğu bilinmektedir. Bu yayın faaliyetlerinin başında Selefliğe hasredilmiş sempozyumların ve akademik dergilerin özel sayılarının geldiği söylenebilir. Dolayısıyla özellikle akademik dergilerin özel sayıları üzerinden Seleflikle ilgili yukarıda bahsedilen sorunların analiz edilmesi mümkündür. Zira özel sayılarda ele alınan konular, daha derinlemesine ve analitik bir şekilde işlenmekte, farklı yönleriyle ele alınmakta, geniş, mukayeseye dayalı dahası çok yönlü bir analizle okuma ve değerlendirme imkânı sunmaktadır. Hele söz konusu Seleflik gibi birbirinden oldukça farklı bağlamların ürünü olarak değerlendirilen bir yapılanma olduğunda özel sayıların önemi bir kat daha artmaktadır. Bu amaçla makalemizde Seleflik, Din ve Hayat Dergisi Seleflik özel sayısı bağlamında bir analize tabi tutulmuştur. Böylece makalemizde Seleflik, bir özel sayıda, dar bir alanda, karşılaştırmalı olarak etraflı bir biçimde aynı zamanda farklı sahalarda uzmanlaşmış akademisyenlerin birikiminden süzülmiş haliyle ele alınmış olacaktır. Bu doğrultuda çalışmamızın bir kritik metni ya da değerlendirme yazısı olmadığı hususen vurgulanmalı ve temel hedefimizin Seleflikle ilgili tanımlama, tarihlendirme, konumlandırma ve ilişkilendirme gibi temel problematik noktaların aydınlatılmaya çalışılması olduğu belirtilmelidir.

Makalemizin önemi ise Selefliğin farklı alanların düşünsel birikimi, zihniyet analiz tarzı ve kavram okuma biçimi üzerinden karşılaştırmalı olarak sunulmasının yanında bu sunumun oldukça yakın bir dönemde yayımlanan yazılar üzerinden gerçekleştiriliyor olmasında yatmaktadır. Böylece hem farklı alanların bakış açısı ve müktesebatı mukayeseli bir biçimde ortaya koyulmuş olacak hem de bu çaba, yakın bir döneme şahitlik edecek şekilde tespit

edilmeye çalışılacaktır. Farklı alanların birikimini yansıtmaları ve yakın döneme ışık tutmalarının yanında makalemiz, Seleflilik araştırmalarının yani ülkemizdeki Seleflilik anlayışının gelmiş olduğu noktayı dar bir alanda da olsa kayıt altına alarak göstermesi açısından ayrıca önem ifade etmektedir. Makalemizin önem arz eden bir başka yönü ise Selefliliğin tanımlanması ve ilişkili olduğu kavram ve oluşumların tespiti gibi Seleflilik araştırmaları açısından önem arz eden sorunlu noktalara değinilerek metnin bu hususlar üzerinden kurgu ve kompozisyonunun gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Makalemizin kapsamı, Din ve Hayat Dergisi Seleflilik özel sayısındaki makalelerden oluştuğu için tartışma ve değerlendirme konusunda makalemiz bu metinlere odaklanacaktır. Bununla birlikte yeri geldiğinde hem bu makalelerin kaynaklarına hem de diğer bazı kaynaklara yine bu makalelerle bağlantılı olarak değinilecektir. Bu kaynak zenginliğinin ve geniş bakış açısının sağlanmasıyla araştırmamızın bir kritik yazısı veya değerlendirme metni biçiminde vücut bulmasının da önüne geçilmiş olacaktır. Makalemizin temel sınırlılıkları ise analiz edilen metinlerin müelliflerinin büyük bir kısmının uzmanlık alanının doğrudan Seleflilik olmaması, araştırmalarda yeterince çağdaş kaynak kullanılmaması, kavramsal anakronizme düşülmesi, süreç merkezli fikrî takip ilkesinin gözetilmemesi ve Selefliliğin çoğunlukla fırka-laşma olgusu bağlamında analiz edilmemiş olmasıdır. Tüm bu nedenler, makalemizin veri üretme kapasitesini daraltan temel sınırlılıklar şeklinde belirlemektedir.

Makalemizin kavramsal çerçevesinin merkezinde selef özellikle Seleflilik kavramının olduğu belirtilmelidir. Selef, İslam'ın ilk üç neslini ifade ederken Seleflilik, bu neslin bıraktığı mirasa sahip çıkarak İslam'ı bu mirasa dayalı olarak anlama şeklindeki zihniyete karşılık gelmektedir. Bununla birlikte hemen ifade edilmelidir ki makalemizin kavramsal çerçevesi bağlamında selef ve Seleflilikle ilişkili birçok kavrama ve terkiplere tesadüf edilmektedir. Bunların başında ehl-i hadis, Hanbelîlik, Ehl-i Sünnet ve Vehhâbîlik gelmektedir. Dolayısıyla bu kavram ve terkipler de çalışmamız açısından önem ifade ederek kavramsal çerçevenin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Böylece makalemizin Seleflilikle ilgili değerlendirmelerin bu kavram

ve terkiplere değinmeden kayıt altına alınamaması gibi bir gerçekliğinin bulunduğu vurgulanmalıdır.

Makalemizin temel kaynakları, Seleflilik özel sayısında yer alan metinlerdir. Temel kaynaklarımızın yanında bazen bu makalelerin kendi kaynaklarına inilmiş bazen de başka kaynaklara müracaat edilerek hem kaynak zenginliğinin sağlanmasına çalışılmış hem de tartışma ve değlendirmelerin oldukça çok sayıda metin üzerinden mukayeseli ve tahlilî olarak ortaya koyulmasına gayret edilmiştir. Makalemizin yöntemiyse metinler üzerinde derinleşmeye dayalı mukayese odaklı kavram ve zihniyet okuması şeklinde somutlaşmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle Seleflilik kavramının okunmasına odaklanılmış ayrıca Seleflikle ilişkili kavramlar, kavram setleri ve nitelermeler anlama çabasına dâhil edilmiştir. Mezkûr çabanın gerçekçi bir zeminde seyretmesi adına zihniyet analizine odaklanılmış dahası zihniyet ile fırkalar, mezhepler ve akımlar hatta şahıslar arasındaki ilişki ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Böylece gelenekçi-zâhirî bir tutum olan ehl-i hadis zihniyetinin modern bir tezahürü şeklinde karşımıza çıkan Seleflilik, kavramlar ve zihniyetler dahası fırkalar, mezhepler ve şahıslarla olan ilişkisi bağlamında tarihsel ve düşünsel gerçekliklerle bağı sorgulanarak dahası günümüzdeki tezahürlerine odaklanarak aynı zamanda karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmeye çalışılmıştır.

Yöntemle ilgili bir başka nokta, makalemizde “Seleflilik Kavramı” ile “Seleflikle İlişkili Kavramlar ve Oluşumlar” başlıkları birbirinden ayrılmakla birlikte metin içerisinde veri analizi yapılırken bu iki hususu birbirinden kesin hatlarla ayırmanın bir sorun olarak belirmesidir. Böyle bir zorluğun ortaya çıkma nedeniyse Seleflilik adlı modern yapılanmanın ilişkili kavram ve oluşumlardan tamamen yalıtılmış bir biçimde tahlil edilmesinin zorluğudur. Buna rağmen daha net verilere ulaşma adına bu iki başlık birbirinden ayrılmış ve her ne kadar bazı geçişlilikler olsa da geçişliliklerin olmadığı bağlamlar söz konusu edilerek analiz çabası güdülmüştür. Makalemizin yöntemsel kurgusu bağlamında temas edilmesi gereken son nokta, araştırmamızda yalnızca deskriptif bir tarzda ilgili metinlerin analizine odaklanılmayarak aynı zamanda olması gerekene dair öneri ve eleştirilerde bulunulmuş olmasıdır.

1. Seleflilik Kavramının Kullanımı

Makalemizin amaçladığı üzere bir Seleflilik analizinin yapılabilmesi için öncelikle Seleflilik kavramının ilgili metinlerde nasıl kullanıldığı etraflı bir biçimde analiz edilmelidir. Bu analiz faaliyetine dair veri edinme adına ilk olarak makale başlıklarındaki kullanımlar ele alınabilir. Başlıklara bakıldığında “selef-i sâlihîn”, “Seleflilik”, “selefî akımlar”, “Neo-Seleflilik”, “ehl-i hadis”, “ehl-i rey”, “selefî zihniyet”, “selefî Vehhâbîlik”, “A-politik Seleflilik”, “devrimci Seleflilik”, “tekfirci Seleflilik”, “cihâdî selefî paradigma” ve “Amerikan Selefliliği” şeklinde kullanımların olduğu görülür. Bu kullanımların Seleflilikle farklı şekillerde ilişkilendirilerek kendisine yer bulduğu belirtilmelidir. Öncelikle ifade edilmelidir ki bir olguyu nitelemek veya adlandırmak için bu kadar fazla kullanıma yer verilmesi, başlıca bir sorundur. Bu sorunun içeriğinin ise bir zihin yarılması ve parçacı okuma şeklinde kendini gösterdiği söylenebilir. Ayrıca bu sorun, tarihte hiçbir fırka veya mezhep için kendini göstermemiş olmakla birlikte son dönemlerde ortaya çıkan hiçbir çağdaş dinî-siyasî akımda karşılaşılan bir durum da değildir. Yalnızca başlıklardaki ibareler göz önünde bulundurulduğunda bile Selefliliğin parçalı bir biçimde bazen klasik bazen modern dönemlerle ilişkili bazen akım bazen zihniyet olarak bazen bölgesel bazen de farklı yönleri ön plana çıkarılarak ele alındığı sonucuna varılır.

Metinlerde Seleflilikle ilgili ilk veriye bakıldığında Selefliliğin dünyanın farklı bölgelerinde siyasî ve ekonomik nedenlerle benzer nitelikli ancak farklı özelliklere de sahip akımlar şeklinde ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Bu birbirinden farklı Seleflilik tasavvurlarının temel nitelikleriye hakikat tekelciliği yaparak sadece kendi anlayışını doğru kabul etmesi, diğer din yorumlarını tasfiye etmesi ve dindarlık yarıştıran bir anlayışa sahip olmasıdır.¹ Bir başka metinde Seleflilik, “İslam’ın anlaşılması ve yorumlanması konusunda Kur’an-ı Kerim, sünnet ve ilk üç nesli model kabul eden dahası bu modelin tarihin ve zamanın doğal bir sonucu olarak

¹ Safi Arpaguş, “Selef-i Salihin’den Selefliliğe”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 5.

değil de dinin bir parçası olarak görülmesi gerektiğini iddia eden ve bu yaklaşımın ilelebet devam etmesini savunan bakış açısı” şeklinde sunulmuştur.²

Yapılan bu tanım, tarihsel ve düşünsel gerçekliklerle uyum içerisinde olmasına rağmen tanımdan hemen sonra bu şekildeki isimlendirmenin mimarının İbn Teymiyye (öl. 728/1328) olduğunun vurgulanması sorunludur. Bir başka metinde Selefîyye şeklindeki kullanımın İbn Teymiyye’ye ek olarak İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 751/1350), İbn Kesîr (öl. 774/1373) ve Zehebî (öl. 748/1348) gibi isimlerle ilişkilendirilmesi³ de benzer bir bakış açısını yansıtmaktadır. Hâlbuki aynı müellif tarafından bir akım, hareket veya zihniyete karşılık gelecek şekilde Selefîyye kavramının kullanımında en çok referans gösterilen isim olarak yukarıdaki isimlerden çok sonraları yaşamış Reşid Rıza (1865-1935) gösterilmektedir.⁴ Bu bağlamda Reşid Rıza’nın yanında Cemaleddin Kâsımî (1866-1914), Abdurrezzâk Bitâr, Tâhir el-Cezâirî (1852-1920) ve Muhammed Şükrî Âlûsî (1857-1924) gibi son dönem isimleri sayılmaktadır.⁵ Bu isimlerin Selefîlik anlayışlarının merkezindeyse taklit karşıtlığı sergilemek ve herhangi bir mezhebe bağlı olmadan serbest içtihadı savunmak şeklindeki yaklaşım yer almaktadır.

Yine İbn Teymiyye ile ilişkilendirilerek yapılan bir başka tanıma göre Selefîlik, İbn Teymiyye’nin düşünce sisteminin adı olmaktadır.⁶ İfade edilmelidir ki İbn Teymiyye’nin düşünce

² Hatice K. Arpağuş, “Geçmişten Günümüze Selefîliğin Kısa Tarihçesi”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 6.

³ M. Ali Büyükkara, “M. Ali Büyükkara ile Selefîlik Üzerine”, (Görüşmecî: Fulya İbanoğlu, Görüşme Transkripsiyonu), *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 67.

⁴ Büyükkara, “Selefîlik Üzerine”, 67. Konuyla ilgili müstakil bir araştırma için ayrıca bk. Mustafa Aydın, “Muhammed Reşid Rızâ Hayatı, Eserleri, Kişiliği, Tecdîd ve Islâh Anlayışı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/58 (2018).

⁵ Büyükkara, “Selefîlik Üzerine”, 68. Yukarıda sayılan isimler arasında Reşid Rıza ile birlikte ayrıcalıklı bir konuma sahip olan Cemaleddin Kasımî ve Selefîlikle ilişkisini konu edinen araştırmalar için bk. H. Mehmet Günay, “Suriye Selefîliğinin Önderi Cemâleddîn el-Kâsımî (1866-1914): Hayatı, Islahatçı Kişiliği ve Fikhî Eserleri”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 4/6 (2005); Mehmet Kalaycı, “Jamal Al-Din Al-Qasımî and Syrian Reformism”, *Islamic University of Europa Journal of Islamic Research - İslam Araştırmaları*, 2/2 (2009).

⁶ Muammer Erbaş, “Müteahhirun Dönemi Bağlamında İbn Teymiyye’nin Kur’an Tefsirinde Yöntemi”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 28.

dünyasında selef olgusu çok önemli bir yere sahip olmakla birlikte Selefiyye şeklinde bir oluşum karşılık bulmamıştır. Zira İbn Teymiyye'nin yaşadığı dönemde Selefiyye şeklinde bir kavramsallaştırma veya akım olmadığı gibi onun düşünce dünyasını Selefiyye değil selef olgusunun yanında ehl-i hadis zihniyeti ve Hanbelî fıkıh tasavvuru daha genel anlamdaysa Ehl-i Sünnet olgusu etki altında bırakmıştır.⁷

Selefliliğin bir başka tanımı, yukarıdaki tanımla benzer şekilde şöyle yapılmıştır: “Seleflilik, İslamiyet'in selef nesli denilen ilk neslinin İslam'ı anlama ve yaşama biçimini kendi dinî düşünce ve pratiğinde esas aldığı iddiasında olan akımdır.”⁸ Bu yönüyle çağdaş dinî-siyasî bir akım olarak Seleflilik, Ehl-i Sünnet bünyesindeki tarihî ehl-i hadis zihniyetinin ve Hanbelî geleneğin yeni ismi olmaktadır.⁹ Selefliliğin önce selef nesline dayalı olarak ortaya çıkan bir akım şeklinde nitelendirilmesi ardından ehl-i hadis-Hanbelî geleneğin yeni bir okuma biçimi olarak sunulması son derece önemlidir. Buna rağmen Seleflikle tarihî ehl-i hadis-Hanbelî geleneğin arasının neredeyse hiç ayrılmaması dahası Selefliliğin nevezuhur bir hareket şeklinde nitelendirilemeyeceğinin vurgulanması¹⁰ ise analiz edilmelidir. Zira Seleflilik, ehl-i hadis-Hanbelî gelenek içerisinden çıkmakla birlikte Seleflikle tarihî ehl-i hadis-Hanbelî geleneği bir görmek, Seleflilik içerisindeki ilgili gelenekten kopuşu resmeden savrulmaları da yok saymak anlamına gelmektedir. Hâlbuki Selefliliği Seleflilik yapan nokta, tam olarak burasıdır.

2. Seleflikle İlişkili/İlişkilendirilen Kavramlar ve Oluşumlar

Seleflilik kavramıyla ilişkili ilk kullanımına bakıldığında karşımıza “selef-i sâlihîn” çıkmaktadır. Müslümanların Kur'an ve Hz. Peygamber ile bağlantısını sağlayan nesil olarak sunulan bu terkip yani sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn nesli, aynı zamanda “İnsanların en hayırlıları, benim asrımında yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir, sonra da bunları takip

⁷ Konuyla ilgili ayrıntılı tespit ve değerlendirmeler için bk. İsmail Akkoyunlu, *İbn Teymiyye'nin Şia'ya Reddiyesi (Minhâcü's-Sünne) Selefî Geleneğin Şiîlik Eleştirisi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 109-148.

⁸ Büyükkara, “Seleflilik Üzerine”, 65.

⁹ Büyükkara, “Seleflilik Üzerine”, 69.

¹⁰ Büyükkara, “Seleflilik Üzerine”, 69.

edenlerdir.”¹¹ şeklindeki hadisle de tahkim edilmektedir. Böylece selef kulluk ve ahlak açısından ayrıcalık tanınmıştır. Ardından selef ile ehl-i sünnet arasında bir bağlantı kurulmuş ve selef, ehl-i sünnetin özü biçiminde sunulmuştur. Buna göre ehl-i sünnet; akide, fıkıh ve ahlakta selefin mirasçısı olarak sunulmaktadır. Böylece ehl-i sünnet, selefin mirasını devralmış olmaktadır. Gerek selef gerekse ehl-i sünnet, bu misyonları nedeniyle başka hiçbir kavram ve oluşumla karşılaştırılmayacak derecede bir kuşatıcılığa ve derinliğe sahip olmaktadır.¹²

Metnin ilerleyen satırlarında yeniden ehl-i sünnet terkibi merkeze yerleşmekte ve bu terkibe dair Seleflikle bağlantı kurulmaksızın bilgiler sunulmaktadır. Buna göre klasik dönemde kuşatıcı bir söylem şeklinde beliren ehl-i sünnete rağmen günümüzde bazı ötekileştirici söylemlerin selef kavramı üzerinden işletilmesi, ehl-i sünneti zorlu gündemlerin zemini haline getirmiştir. Böylece siyasal ve ekonomik krizlerle karşı karşıya bulunan zihinler için selef vurgusu veya Seleflilik, karşıt söylemlerde bir çözüm önerisi olarak sunulmuş ve zamanla ciddi bir toplumsal taban oluşturmuştur.¹³ Böylece selef kavramı üzerinden ehl-i sünnetin bütününe hanel getiren aynı zamanda ıslah amaçlı görünse de bütünü tasfiyesine yönelen bir Seleflilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayış, selef kavramına yüklenen anlamı da sıkıntıya sokmuştur. Yine de ehl-i sünnetin kuşatıcı bakış açısı korunmalı, dışlayıcı anlatımlar iyi analiz edilmeli ve kaynakların hem çeşitliliğine hem de çözüm odaklılığına yer verilerek gerilimli yaklaşımlara karşı anlamlı tavırlar sergilenmelidir.¹⁴

Buraya kadarki veriler değerlendirildiğinde Selefliliğin selef nesli ve ehl-i sünnet ile ilişkili olarak sunulduğu görülmektedir. Bu kurguya göre Seleflilik, selef nesline dayanmakta ve selef nesli de ehl-i sünnetin aslî zeminini oluşturmaktadır. Ancak zamanla Seleflilik adı altında varlık kazanan oluşumlar selef ile özellikle de ehl-i sünnet ile bağdaşmayan sorunlu ve

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi‘u’s-şâhîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Şehâdât”, 9

¹² Arpaguş, “Selef-i Salihin’den Selefliliğe”, 4.

¹³ Arpaguş, “Selef-i Salihin’den Selefliliğe”, 4.

¹⁴ Arpaguş, “Selef-i Salihin’den Selefliliğe”, 5.

dışlayıcı yaklaşımlar ortaya koymuştur ki anlaşıldığı kadarıyla bu sorunun çözümü de yine selefi bir başka deyişle Selefliliği ehl-i sünnet bütünü içerisinde okumaktan geçmektedir. Görüldüğü üzere bu kurguda Seleflilik, selef nesli ve ehl-i sünnet ile ilişkili dahası iç içe bir biçimde ele alınmıştır. Bununla birlikte son zamanlarda ortaya çıkan bazı Seleflilik tasavvurlarının gerek selef nesli gerekse ehl-i sünnet ile olan ilişkisinin sorgulanmasından da kaçınılmamıştır. Selefliliğin metinde özellikle ehl-i sünnet ile yakın ilişkili bir biçimde sunulduğu ifadeler gözden geçirilmelidir. Seleflilik, kategorik olarak ehl-i sünnet içerisinde yer almakla birlikte tekfir söylemi, iman anlayışı ve cihat vurgusu gibi konularda Seleflilikle genel ehl-i sünnet çizgisinin birtakım farklı algılara sahip olduğu bilinmektedir. Selefliliğin selef nesline indirgenemeyeceği de bu bağlamda ifade edilmelidir.

Bir diğer metinde kavram analizi ve tarihsel arka plan vurgusu yapılarak Selefiyye'nin anlaşılması hem selef, Seleflilik ve Selefiyye kavramlarının analiz edilmesine hem de Selefiyye'nin geçirmiş olduğu evrelerin iyi okunmasına bağlanmıştır. Selefliliğin tarihsel süreçler işletilerek anlaşılması yönündeki vurgunun yanında Seleflilikle ilişkili kavramların analizine dikkat çekilmesi son derece önemli olmakla birlikte Seleflilik ve Selefiyye kavramlarının ayrı kavramlar olarak sunulması dikkat çekmektedir. Her ne kadar selef ile Seleflilik birbirinden ayrı olsa da Selefiyye ile Selefliliğin ayrıştırılması, zannedilenden daha fazla bir çabayı ve kavram analizini gerektirmektedir. Buna rağmen metinde bu iki kavramın farklılığına dair herhangi bir noktaya temas edilmemiştir. Önce Seleflilikle ilişkili olması bakımından selef kavramının “önde gelmek, geçmişte kalmak” şeklindeki sözlük anlamı verilmiş daha sonra ise “sonradan gelenler” anlamındaki halef kavramının zıddı olduğu vurgulanmıştır. Devamındaysa selefin vahye ve Hz. Peygamber dönemine yakın olan ve hicrî ilk üç asırda yaşayan sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîni kapsayan kavram şeklindeki terim anlamı, ilgili hadisle bağlantılı olarak verilmiştir.¹⁵

¹⁵ Arpaguş, “Selefliliğin Kısa Tarihçesi”, 6.

Seleflikle ilişkili diğer kavram setleri, “Suûdî Seleflilik” ve “Cihâdî Seleflilik” şeklindedir.¹⁶ Suûdî Seleflilik nitelendirmesine bakıldığında bununla Vehhâbîliğin ifade edildiği görülür. Esasen gelenekçi-muhafazakâr selef vurgusundan ötürü Selefiyye nitelendirmesini Vehhâbîliğin hak ettiği belirtilmelidir. Zira Vehhâbîlik, yoğun selef vurgusu, bid’at hassasiyeti ve yenilik karşıtlığıyla selef vurgusunu içerisinde barındıran yenilikçi ıslahat hareketlerinden de ayrılmaktadır. Cihâdî Seleflilik ise Selefliğin radikal kanadına karşılık gelmektedir ve bu radikalliklerini siyasal İslam düşüncesiyle yaşamış oldukları yakınlaşmaya borçludur. Bir el-Kâide iştiraki olan eş-Şebab’ın Somali’de yönetimi ele geçirerek ülkenin yarısını yönetmesi bunu da şiddete dayalı olarak yapması, Selefliğin siyasal İslam düşüncesiyle harmanlanmış halinin cihat olgusuyla meşrulaştırılmış şiddet ve sertlik potansiyelini göstermesi açısından önemlidir.

Cihâdî Seleflilik, bir başka metinde çağdaş İslam akımları arasında görülmüş, temsilcileri olarak el-Kâide ve DAİŞ gösterilmiş, akidevî boyutta selefi öğretiyi, üslupta tekfiri, hareket boyutundaysa cihat mefhumunu merkeze alan bir akım şeklinde tanımlanmış ve Haricîlikle benzeşen yönleri üzerinden sunulmuştur. Cihâdî Selefliği diğer İslam akımlarından ayıran nokta, cihat adı altında şiddeti ve terörü metodunun temel unsuru haline getirmiş olmasıdır. Tam olarak bu şiddet eylem ve söylemleriyle Cihâdî Seleflilik, Haricîliğin çağdaş bir versiyonu olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Ayrıca bu akım, nasları literal okumaları nedeniyle çağdaş Zâhirîler olarak da anılmıştır.¹⁷ Yukarıdaki satırlarda dikkat çeken en önemli nokta, Cihâdî Selefliğin bir tür Seleflilik okuma biçimi şeklinde değil de çağdaş İslam akımlarından biri olarak sunulmasıdır. Suûdî Seleflilik diğer bir deyişle Vehhâbîlik, bir tür dinî-siyasî akım şeklinde sunulma potansiyeline sahipken Cihâdî Selefliğin bu potansiyele sahip olduğunu söylemek

¹⁶ Büyükkara, “Seleflilik Üzerine”, 71-72.

¹⁷ Fevzi Çakmak, “Cihâdî-Selefi Paradigma ve Kritiği”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 108-109.

güçtür. Kaldı ki Cihâdî Seleflilik, Suûd Selefliliğinin yani Vehhâbîliğin siyasal İslam düşünce-
siyle harmanlanması ve merkezine cihat söyleminin yerleşmesiyle ortaya çıkan daha sert ve
tekdüze bir din okuma biçimine karşılık gelmektedir. Öyleyse yapılması gereken, Cihâdî Se-
lefliliğin çağdaş İslam akımlarından biri şeklinde sunulması değil ana akım Seleflilikle ilişkisi-
nin ortaya koyulmasıdır. Ancak böyle yapılarak Cihâdî Seleflilik olgusu daha net aydınlatılabi-
lecek dahası bu yaklaşım, tersinden düşünüldüğünde ana akım Selefliliğin anlaşılmasını ko-
laylaştıracaktır. Cihâdî Selefliliğin Haricîlik ve Zâhirîlikle bağlantılı sunulması da gözden geçi-
rilmelidir. Her ne kadar bu yapılar arasında bazı benzerlikler olsa da Cihâdî Seleflilik'ten farklı
olarak Haricîliğin siyasî-itikadî bir fırka Zâhirîliğin ise bir fıkıh mezhebi olduğu vurgulanma-
lıdır.

İlgili metinde Seleflilik tanımlanırken yöntem, mezhep ve zihniyet kavramlarına yer
verildiği görülmektedir. Buna göre Seleflilik, İbn Teymiyye ile başlayan süreçte artık bir yön-
tem, mezhep veya zihniyet hüviyeti kazanmıştır.¹⁸ Selefliliğin İbn Teymiyye ile bir mezhep hü-
viyeti kazandığı yönündeki iddia tashihe muhtaçtır. Zira Seleflilik, İbn Teymiyye döneminde
bir mezhep hüviyeti kazanmadığı gibi günümüzde de bir mezhep halini almamıştır. Dahası
son birkaç asra gelinceye kadar Selefliliğin bir mezhep şeklinde nitelendirilmesi yaklaşımına
rastlanmamaktadır. Selefliliğin bir yöntem ya da zihniyet olarak sunulmasıysa daha makul bir
bakış açısını yansıtmaktadır. Her ne kadar burada vurgulanan, modern dönemlerde ortaya
çıkaran Seleflilik değil de içerisinde selef vurgusunu barındıran ehl-i hadis zihniyeti ve bu zih-
niyetin temsil ettiği yöntem anlayışı olsa da Selefliliğin bir mezhep olarak değil de yöntem
veya zihniyet biçiminde sunulması, tarihsel ve düşünsel gerçekliklere daha fazla uymaktadır.

¹⁸ Arpağuş, "Selefliliğin Kısa Tarihçesi", 6. Metinde her ne kadar Selefliliğin bir mezhep mi yoksa zihniyet mi ol-
duğu yönünde tartışmaların sürdüğü ve bu soruya henüz net bir cevabın verilmediği vurgulansa da yazar, ka-
naatini mezhep üzerinden kullanmayı tercih etmiştir. Bunun yanında yazar, Selefliliği bir zihniyet şeklinde ta-
nımlamış ve buna gerekçe olarak mevcut çizginin bir ekolleşme süreci olmasını, modern dönemlerdeki birbirin-
den farklı görünümelerini ve Hanbelîlik dışındaki farklı mezheplerdeki yönelimlerini göstermiştir. Bk. Arpağuş,
"Selefliliğin Kısa Tarihçesi", 6. Özellikle kullanılan argümanlar söz konusu edildiğinde Selefliliğin bir mezhep de-
ğil de zihniyet olarak konumlandırılması, daha makul bir yaklaşımdır.

Kaldı ki bir başka metinde oldukça isabetli bir biçimde Selefliliğin mezhep olarak değil birçok dinî, siyasî ve sosyal harekette izine rastlanan bir zihniyet şeklinde görülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁹

Selefliliğin mezhep olarak nitelendirildiği bir başka okuma biçimine göre Seleflilik, ehl-i hadis zihniyeti, Hanbelîlik özellikle de Ehl-i Sünnet ile olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda mezhepsel bir oluşum şeklinde değerlendirilmelidir. Dahası Selefliliğin temsilcilerinin kendilerini bir mezhep şeklinde nitelendirmemeleri, bu gerçeği değiştirmemektedir.²⁰ Belirtilmelidir ki Selefliliğin ehl-i hadis, Hanbelîlik ve Ehl-i Sünnet ile olan ilişkisi, bu yapıyı bir mezhep olma potansiyeli üzerinden değil mezhep olmama potansiyeli üzerinden değerlendirilecek bir argümandır. Zira Seleflilik, ehl-i hadis-Hanbeli gelenekle dolayısıyla da Ehl-i Sünnetle yoğun bir etkileşim halindeyse dahası bu yapıların günümüzdeki yeni bir okuma biçimiye nasıl müstakil bir mezhep olarak nitelendirilebilmektedir? Selefliliğin tam da tarihsel bağlarıyla geliştirdiği sıkı ilişki biçimi, bu yapının müstakil bir mezhep şeklinde nitelendirilmesini engellemez mi? Bu bağlamda temas edilmesi gereken bir başka husus, Selefliliğe mensup kesimlerin kendilerini ayrı bir mezhep olarak nitelendirmeye karşı çıkma şeklindeki yaklaşımlarının yok sayılmasıdır. Oysa burada Selefliliğe mensup olanlar, kendilerini tanımlayarak kimliklerini ortaya koymaktadırlar. Buna rağmen hareket mensuplarının bu yaklaşımının yok sayılarak onlara yeni bir kimlik giydirilmeye çalışılması, dışarıdan yapılan zoraki bir adlandırma gibi durmaktadır.

Selefliliğin mezhep olarak kabul edilmesi, bazı metinlerde Selefliliğin zihniyet olarak nitelendirilmesine yönelik itirazın da zeminini oluşturmaktadır. Buradaki temel iddia, eğer Seleflilik bir mezhepse o zaman zihniyet değildir²¹ şeklinde kendini göstermektedir. Seleflilik

¹⁹ M. Raşit Akpınar, “Selefi Bir Zihniyetin Temsilcisi Olarak Kadızadeliler”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 82.

²⁰ Büyükkara, “Seleflilik Üzerine”, 70-71.

²¹ Büyükkara, “Seleflilik Üzerine”, 70-71.

bir mezhepse veya herhangi bir yapılanma mezhep şeklinde temayüz etmişse o yapılanmanın zihniyet olarak nitelendirilmesi elbette mümkün değildir. Zira zihniyetler, mezheplerin öncesinde yer alarak mezheplerin zeminini ve aslî unsurlarını oluşturur. Mezheplerle zihniyetler arasında sıkı bir ilişki olmasına rağmen mezhepler, hiçbir şekilde zihniyetler biçiminde sunulamaz. Örneğin ehl-i hadis bir zihniyettir, bu zihniyetten Hanbelîlik ortaya çıkmıştır ancak ehl-i hadis, Hanbelîliğe indirgenemez. Yine ehl-i rey bir zihniyettir, bu zihniyetten Mürcie ve Hanefilik gibi fırka ve mezhepler ortaya çıkmıştır ancak ehl-i rey zihniyeti, bu yapılara indirgenemez. Bu tartışmada odaklanılması gereken noktaysa iddia edildiği gibi Selefliliğin bir mezhep olup olmadığıdır. Bakıldığında Seleflilik, ehl-i hadis zihniyetinin ve Hanbelî fıkıh tasavvurunun nispi farklılıklar arz eden yeni bir okuma biçimi olması nedeniyle mezhep olarak nitelendirilememektedir.

Bu açıdan bakıldığında Seleflilik, müstakil bir mezhep olarak değil Hanbelîlikle iç içe geçmiş ehl-i hadis zihniyetinin yeni bir okuma biçimi yani bir zihniyet olarak nitelendirilebilir.²² Ayrıca belirtmelidir ki Selefliliğin mezhep şeklinde nitelendiği satırların hemen öncesinde ehl-i hadis, Hanbelîlik ve Ehl-i Sünnet ile olan ilişki ve aidiyet geliştirme biçimine temas edilmektedir. Bu klasik yapılarla yoğun ilişki içerisinde olan ve bu yapılardan bağımsız değerlendirilemeyen bir oluşumun yine bu yapıların dışında bir mezhep olarak nitelendirilmesi, izahı güç bir durumdur. Son kertede ifade edilmelidir ki Seleflilik, bir mezhep olmadığı gibi ehl-i hadis-Hanbelî geleneğin aslından uzaklaşmadan aynı zamanda bu geleneği yeni bir okumaya tabi tutarak oluşturulmuş bir zihniyeti temsil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Seleflilik, gelenekçi-zâhirî din anlayışının ehl-i hadis-Hanbelî gelenek üzerinden farklı bağlamlarda yeniden okunmasıyla vücut bulan bir zihniyet olarak görülebilir.

²² Selefliliğin gelenekçi-zâhirî din anlayışının günümüze yansımış zihniyet eksenli formu biçiminde takdimiyle ilgili değerlendirmeler için bk. Sönmez Kutlu, "Gelenekçi-Zâhirî İslâm Anlayışının Zihniyet Analizi: Epistemolojik, Teolojik ve Kültürel Temelleri," *Zâhirî ve Seleflî Din Yorumu Sempozyumu*, ed. Sönmez Kutlu (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019), 24.

Selefliğin zihniyet olarak değil de mezhep olarak nitelendirilmesi, “Şîilik ve Hanefilik gibi yapılar nasıl zihniyet değilse Seleflik de zihniyet değildir”²³ şeklindeki argümana da kaynaklık etmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere buradaki temel sorun, Selefliğin mezhep biçiminde kabul edilmesidir. Seleflik, mezhep olma potansiyeli ortaya koyulmadan mezhep kabul edildiğinde elbette Hanefilik ve Şîilik gibi yapıların zihniyet şeklinde değerlendirilemeyeceği bu tartışmada ilgili yaklaşım argüman olarak kullanılabilir. Ancak hemen ifade edilmedir ki Seleflik, kendine özgü sistematik teoloji, fıkıh tasavvuru ve usûl anlayışı geliştiremediğinden müstakil bir mezhep olarak nitelendirilemez. Bu durumda Hanefilik ve Şîilik gibi yapılarla aynı kategoride ele alınarak mezhep olma iddiasının temellendirilmesi, tarihsel ve düşünsel gerçekliklerle örtüşmemekte ve yeniden gözden geçirilmeyi gerektirmektedir.

Seleflikle ilişkilendirilerek sunulan diğer yapılar, ehl-i hadis zihniyeti ve Hanbelîliktir. Buna göre Seleflik, her ne kadar İbn Teymiyye ile inşa edilmekteyse de Selefliğin temelinde ehl-i hadis²⁴ ve Hanbelîlik²⁵ bulunmaktadır. Selefliğin temelinde ehl-i hadis zihniyetinin ve Hanbelîliğin bulunduğu vurgulanması önemli olmakla birlikte devamında Selefliğin ehl-i hadis ve Hanbelîlikle başlatılması gerektiğinin vurgulanması²⁶ sorunludur. Zira Selefliğin arka planında bu yapıların olması, modern bir yapılanma olan Selefliğin bu yapılarla başlatılmasını dahası bu yapılarla aynîleştirilmesini mümkün kılmaz. Burada yapılması gereken, bunları birbirine indirgemek değil Seleflikle ehl-i hadis ve Hanbelîlik arasındaki ilişkiyi, benzerlikleri ve farklılıkları üzerinden tarihsel süreci de göz önünde bulundurarak analiz etmektir. Selefliğin ehl-i hadis ve Hanbelîlikle aynîleştirilemeyeceğini dahası başlatılamayacağını

²³ Büyükkara, “Seleflik Üzerine”, 71.

²⁴ Ehl-i Hadis’in Selefliğin öncüsü olarak nitelendirildiği değerlendirmeler için ayrıca bk. Büyükkara, “Seleflik Üzerine”, 65-66.

²⁵ Büyükkara, Seleflikle Hanbelîlik arasında ilişki kurarken hem Hanbelîliği Selefliğin köklerinden biri olarak görmekte hem de Hanbelîliğin bu ilişki içerisinde diğer fıkıh mezhepleri gibi değerlendirilemeyeceğine dikkat çekmektedir. Bk. Büyükkara, “Seleflik Üzerine”, 66.

²⁶ Arpağuş, “Selefliğin Kısa Tarihçesi”, 6-7.

metnin ilerleyen satırlarında Seleflikle ilişkisi bağlamında ehl-i hadis ve Hanbelîlik'ten bahsederken Seleflikten neredeyse hiç bahsedilmemesi ve sadece ehl-i hadis ve Hanbelîlikle ilgili bilgiler verilmesi şeklindeki yaklaşımdan da çıkarsamak mümkündür.²⁷

Selefliğin ehl-i hadis üzerinden sunulduğu bir başka metinde ehl-i hadisin iman nazariyesi, Selefliğin iman nazariyesi olarak sunulmuştur.²⁸ Metin boyunca ehl-i hadis gelenek mensuplarının da selefler şeklinde nitelendirildiği görülmektedir. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak “selefî iman nazariyesi” şeklinde İslam düşünce tarihinde karşılığı olmayan bir kullanıma yer verilmiştir.²⁹ Selefî iman nazariyesiyle kastedilenin ehl-i hadisin iman teorisi olduğu bilinmektedir. Selefî iman nazariyesi olarak sunulan ehl-i hadisin iman anlayışıysa çoğunlukla İbn Teymiyye üzerinden temellendirilmiştir.³⁰ Burada dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta, metnin başlığında “Selefliğin iman nazariyesi” şeklinde bir kullanıma yer verilmişken bu kullanımın metinde “selefî iman nazariyesi”ne dönüşmesidir. Bu durum, Seleflilik adlı oluşumun ehl-i hadis-Hanbeli gelenek dışında müstakil bir iman nazariyesine sahip olmadığını göstermektedir. Başlıktaki Seleflilik ibaresinin metin içerisinde selefler dolayısıyla ehl-i hadis gelenek mensuplarına dönüşmesi de bu duruma işaret etmektedir.

Seleflikle ilişkilendirilerek sunulan bir başka yapı, Vehhâbîliktir. Buna göre Seleflilik, İbn Teymiyye sonrası dönemde farklı görünüşler kazanmıştır ki bu görünüşlerden biri de Vehhâbîliktir.³¹ Bu yaklaşım tarzında Vehhâbîlik, Selefliğin içerisinden çıkmış bir akım şeklinde sunulmuştur. Oysa bilinmektedir ki Vehhâbîlik Selefliğin içerisinden değil Seleflilik

²⁷ Seleflikle ilişkisi bağlamında ancak Seleflikle ilişkilendirilmeden ehl-i hadis ve Hanbelîlikle ilgili yapılan değerlendirmeler için bk. Arpağuş, “Selefliğin Kısa Tarihçesi”, 7-9.

²⁸ Ülfer Karabulut, “Selefliğin İman Nazariyesi”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 13.

²⁹ Karabulut, “Selefliğin İman Nazariyesi”, 14.

³⁰ Karabulut, “Selefliğin İman Nazariyesi”, 14-15. Ehl-i hadisin iman anlayışıyla ilgili müstakil bir araştırma için bk. Sönmez Kutlu, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler Hadis Taraftarlarının İman Anlayışı Bağlamında Bir Zihniyet Analizi* (Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2002).

³¹ Arpağuş, “Selefliğin Kısa Tarihçesi”, 6.

Vehhâbîliğin içerisinden çıkmıştır. Vehhâbîliğin bid'at vurgusunun ve tevhid anlayışının Selefliği etkilediği yönündeki ifadeler,³² bu anlamda önemlidir. Selefliğe kaynaklık eden Vehhâbîlik ise ehl-i hadis-Hanbelî geleneğin yeni bir okuma biçimi olarak vücut bulmaktadır.³³ Buradaki temel kurgu hatasının Selefliğin Vehhâbîlik öncesi döneme çekilmesi ve bu dönemin ehl-i hadis-Hanbelî gelenek üzerinden değil Seleflik üzerinden okunması şeklindeki anakronik yaklaşımla ilgili olduğu söylenebilir. Oysa bilinmektedir ki ehl-i hadis-Hanbelî gelenek, zamanla Vehhâbîlik üzerinden Selefliğe evrilmiştir. 19. ve 20. yüzyıllara gelindiğindeyse Seleflik; ehl-i hadis, Hanbelîlik ve Vehhâbîliği en karakteristik biçimde temsil edecek bir muhtevaya bürünmüştür.³⁴

Seleflik-Vehhâbîlik ilişkisine dair analizler, metnin ilerleyen bölümlerinde sürdürülmektedir. Buna göre Muhammed b. Abdilvehhâb'ın (öl. 1206/1792) dinî-siyasî görüşleri etrafında şekillenen Vehhâbîlik, Seleflik içerisindeki bir kırılma şeklinde karşımıza çıkar.³⁵ Bu kurguda Vehhâbîlik, Seleflik içerisinden çıkan bir yapılanma olmaktadır. Oysaki durum, yukarıda da belirtildiği şekliyle tam tersidir. Bilinmektedir ki Seleflik, bir topluluğa ve zihniyete karşılık gelecek şekilde ilk olarak Vehhâbîlik'ten sonra ve Vehhâbîlik için kullanılmıştır. Metinde de vurgulandığı şekliyle kendisini ehl-i hadis-Hanbelî geleneğe dayandıran hareket,³⁶ dışarıdan yapılan Vehhâbîlik adlandırması yerine kendi zihniyetini daha iyi yansıtan Selefliğe nitelemesini kullanmayı tercih etmiştir. Böylece Selefliğe, Vehhâbîlik içerisinden neşet etmiştir. Diğer bir deyişle Selefliğe, Vehhâbî hareket mensuplarının kendileri için kullandıkları bir addır. Yukarıda Vehhâbîliğin Selefliğe içerisinden çıktığı şeklindeki iddianın tashihi, Vehhâbîliğin ehl-i hadis-Hanbelî gelenek içerisinden Selefliğe ise Vehhâbîlik dolayısıyla da ehl-i hadis-Hanbelî gelenek içerisinden çıktığı vurgulanarak yapılabilir.

³² Büyükkara, "Seleflik Üzerine", 67.

³³ Arpaguş, "Selefliğin Kısa Tarihçesi", 6.

³⁴ Konuyla ilgili tespit ve değerlendirmeler için bk. Büyükkara, "Seleflik Üzerine", 68.

³⁵ Arpaguş, "Selefliğin Kısa Tarihçesi", 11.

³⁶ Arpaguş, "Selefliğin Kısa Tarihçesi", 11.

Seleflikle ilgili nitelermelerden biri de ıslahatçı/reformist Selefıyye'dır. ıslahatçı/reformist Selefıyye, Selefılığın düşünce yapısını ve doktrinel duruşunu temsil etmemekle birlikte İbn Teymiyye ve takipçilerine müracaat etmeleri, gelenek eleştirisinde bulunmaları ve sahih din anlayışını öncelermeleri, ıslahatçı/reformist Selefıyye'yi Seleflikle ilişkili hale getirmektedir. ıslahatçı/reformist Selefıyye'nin normal Seleflilik veya Vehhâbîlik'ten doğan selefî akımlardan farklı olduğu ve Hanbelî temelden gelmediği ayrıca vurgulanmaktadır.³⁷ Zira ıslahatçı/reformist Selefıyye, gelenek eleştirisinden hareketle ilk dönem vurgusu yaparak selef olgusunu öne çıkarsa da akıl vurgusunun yanında entelektüel ve ilmî karakteri nedeniyle normal Seleflilikten ayrılmaktadır.³⁸

Yukarıdaki kurguya bakıldığında Seleflilik içerisinde ıslahatçı/reformist Selefıyye şeklinde bir ayrıma gidildiği ve bu Selefıyye'nin Selefılığı temsil etmeyip bazı yönleriyle Seleflilik içerisinde konumlandırılabilereğine dair değerlendirmelerin olduğu görölmektedir. Buradaki temel sorunun farklı Seleflilik tasavvurlarının Seleflilik potansiyellerinin veya Selefılığı temsil etme keyfiyetlerinin birbirleriyle mukayese edilerek ortaya koyulması şeklindeki çabadan kaynaklandığı söylenebilir. Bu noktada yapılması gereken, farklı Seleflilik tasavvurlarını birbirleriyle değil bağlı bulunduğu zihniyet ve geleneklerle ilişkisi üzerinden analiz etmek daha sonraysa nasıl bir Seleflilik tasavvuruna sahip olunduğuna dair yorumlarda bulunmaktır. Merkeze temeller değil bu temellere dayalı olarak farklılaşan Seleflilik tasavvurlarından biri koyulduğunda mukayese ve değerlendirmeler eksen kaymasına uğramakta bu durum da Seleflikle ilgili değerlendirmeleri aslî mecrasından uzaklaştırmaktadır. Yukarıdaki şekilde bir yaklaşım denendiğindeyse tüm Seleflilik tasavvurlarının temelleriyle ve aslî unsurlarıyla farklı değişkenler üzerinden bir şekilde ilişkilendirilebileceği görölecektir. Böylece Seleflikle ilgili yorum ve değerlendirmeler, daha sıhhatli bir zeminde sürdürölecektir.

³⁷ Arpağu, "Selefılığın Kısa Tarihçesi", 10-11.

³⁸ Arpağu, "Selefılığın Kısa Tarihçesi", 10-11.

Tüm bu tartışmaların anlam kazanması adına ehl-i hadis-Hanbelî gelenekten gelmeyen ve ıslahatçı reformist Selefiyye olarak nitelendirilen akımların Selefiyye şeklinde nitelendirilmesi yerine Islahatçılık şeklinde nitelendirilmesi teklifinde bulunulabilir. Böylece anlam kodlarında dinin asılları, selef vurgusu ve gelenek eleştirisi hatta karşıtlığı var diye bazı fikir hareketlerinin Selefiyye biçiminde adlandırılmasının da önüne geçilmiş olur. Zira bu fikir hareketlerinin zihin yapılarına bakıldığında dinin asılları, selef vurgusu ve gelenek karşıtlığı etkili olmakla birlikte ihya ve ıslah düşüncesinin daha baskın olduğu görülür. Hatta bu zihniyette dinin asılları, selef ve gelenek, ihya ve ıslah düşüncesine hizmet edecek şekilde kurgulanarak kullanılır. Böylece selef dönüş şeklindeki yaklaşımın ikinci planda olduğu gerçeğiyle karşılaşılır. Bu durumun doğal bir neticesi olarak ihya ve ıslah hareketlerinin selef vurgusu üzerinden Seleflik şeklinde değil ihya ve ıslah vurguları üzerinden Islahatçılık şeklinde nitelendirilmesi, daha gerçekçi bir yaklaşım halini alır. Böylece son dönemde vücut bulan dinî-siyasî akımların zihniyetlerinin genel karakteristiğiyle o zihniyeti oluşturan alt unsurlar birbirlerine karıştırılmamış dahası birbirlerine indirgenmemiş olur.

Seleflikle ilişkilendirilerek sunulan bir başka kullanım, “mütekaddim selefiyye” şeklindedir. Bu kullanımla Müslümanların ilk üç neslini ifade eden sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn nesline tâbî olan ulemanın kastedildiği vurgulanmaktadır.³⁹ İlk üç neslin takipçileri için Selefiyye ibaresinin kullanılması sorunluyken bu neslin mütekaddim olarak sunulması ayrı bir sorundur. Zira İslam düşünce tarihinde mütekaddim ve müteahhir ayrımı, Selefiyye ve Halefiyye şeklindeki kullanımı anımsatmaktadır. Yani tanımda ifade edildiği şekliyle zaten ilk üç neslin takipçilerinin ve erken dönemi ifade edecek şekilde kurgulanan yapılanmanın kendi içerisinde ayrıca mütekaddim ve müteahhir şeklinde ikiye ayrılması mümkün değildir. Anlaşıldığı kadarıyla her ne kadar ilk üç nesille ilişkilendirilse de mütekaddim Selefiyye ile kaste-

³⁹ Zekeriya Güler, “Selefi Akımların Hadis ve Sünnet Anlayışı”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 34.

dilen, ehl-i hadis-Hanbelî geleneğin erken dönemdeki tezahürüdür. Bu denklemde ehl-i hadis-Hanbelî geleneğin geç dönem tezahürü müteahhir Selefiyye olmaktadır ki özellikle Selefiyye kavramının kullanımı açısından bu yaklaşım da tashihe muhtaçtır. Kaldı ki metnin ilerleyen kısımlarında müteahhir Selefiyye, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'ın içinde bulunduğu yönelim şeklinde sunulmaktadır.⁴⁰ Belirtilmelidir ki bu iki ismin konumlandığı yönelim, müteahhir Selefiyye değil Hanbelîliktir. Diğer bir deyişle bu iki isim, müteahhir Selefiyyenin temsilcileri olarak değil geç dönem Hanbelîliğin temsilcileri olarak sunulabilir.

Seleflikle ilişkilendirilen diğer bir deyişle Selefliği nitelemek amacıyla yer verilen kullanımlardan biri de Neo-Seleflilik'tir. Bir ekol olarak nitelendirilen Neo-Seleflilik, yeni Seleflilik veya Batı'daki kullanımıyla modern Seleflilik anlamında kullanılmaktadır. Buna göre Neo-Seleflilik, İslam dünyasının 19. ve 20. yüzyıllarda Batı'nın gerisinde kalmasıyla önce kendi durumlarını sorgulaması daha sonra geleneksel düşünce sisteminin bu soruna çözüm üretemeyeceğini düşünüp yeni ve çağdaş bir Seleflilik hareketi başlatmasıyla ortaya çıkmıştır. Cemaladdin Efgânî (1838/1897), Muhammed Abdûh (1849/1905) ve Reşid Rıza'nın (1865/1935) önderliğinde başlatılan bu yeni Seleflilik hareketinin temel iddiası, Müslümanları taklit ve durağanlıktan kurtarıp İslam'ın özüne dönerek ahlâkî, kültürel ve siyasî yönden iyileştirmektir. Bu Neo-Seleflilik hareketi, bid'atlerle mücadele, öze dönüş ve tevhid konusunda klasik Seleflilikle örtüşse de bazı yöntem farklılıklarıyla klasik Seleflilik'ten ayrılmaktadır. Bu yöntem farklılığının zemininde akla, bilime ve teknik gelişmelere önem verilmesi ayrıca klasik Seleflilikte gözlemlenmeyen te'villerde bulunulması yer almaktadır.⁴¹

Yukarıdaki Neo-Seleflilik, yeni Seleflilik ya da modern Seleflilik şeklindeki kullanımlar, birkaç açıdan analiz edilmeyi gerektirmektedir. Birincisi, Selefliğin zaten son birkaç asırda

⁴⁰ Güler, "Selefi Akımların Hadis ve Sünnet Anlayışı", 35.

⁴¹ Mustafa Aydın, "Neo-Seleflilik Ekolü'nün Hadis Anlayışı", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 39. Neo-Seleflilik ekolünün yeni Seleflilik olarak nitelendirildiği benzer değerlendirmeler için bk. Süleyman Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 31.

ortaya çıkan modern bir yapılanma olması nedeniyle klasik ve modern şeklinde ikiye ayrılmasının imkânsızlığıdır. Bilindiği üzere Seleflik, bir kavram ve oluşum olarak 19. yüzyılın sonlarından itibaren Vehhâbîlik için kullanılacak şekilde literatüre girmiştir. 20. yüzyılın başlarında Vehhâbîlik adlandırmasının kötü ününden kurtulmak isteyen hareket mensupları ve liderleri, Selefiyye ismini özenle seçerek kullanmaya başlamıştır. Hatta bu tarihlerde Vehhâbiyye isminin yasaklandığı ifade edilir. Böylece Seleflik, muhafazakâr Vehhâbî çizginin ismi haline gelmiştir.⁴² Daha sonraysa zamanla Vehhâbîlikle diğer bir deyişle ehl-i hadis-Hanbelî gelenekle bağlantılı veya bağlantısız çok sayıda Seleflik tasavvuru kendisine yer bulmuştur. Reşid Rıza (öl. 1935) gibi yakın dönemde yaşamış isimlerin Seleflik kavramının kullanılmasında referans noktalarından biri olarak karşımıza çıkması⁴³ da bu bağlamda göz önünde bulundurulmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Vehhâbîlik öncesi dönemde zaten adına klasik Selefiyye diyebileceğimiz bir yapılanmanın olmadığı dahası bu yapılanmanın ehl-i hadis-Hanbelî gelenek şeklinde varlık kazandığı görülür. Vehhâbîlikle birlikte literatüre girmiş bulunan Seleflik ise zaten modern dönemlerin bir söylemi olduğundan bu yapıyı ayrıca Neo-Seleflik, yeni Seleflik ya da modern Seleflik şeklinde isimlendirmek, doğru bir yaklaşım değildir.

Tüm bu söylenenlerin anlam kazanması adına vurgulanması gereken bir başka önemli nokta daha vardır ki o da Neo-Seleflik adlı yapılanmayla aslında İslam modernizmine ek olarak ihya, ıslah ve tecdid hareketlerinin ifade ediliyor olmasıdır. Kaldı ki müellifin bizzat kendisi, metnin ilerleyen satırlarında Neo-Selefliği yenilikçi yaklaşımı savunan bir akım şeklinde nitelendirmektedir.⁴⁴ Ayrıca metinde Neo-Selefliğin çoğunlukla Reşid Rıza'nın hadis usûlüne dair bazı farklı görüşleri üzerinden sunulması, bu yapının Neo-Seleflik şeklindeki yeni bir

⁴² Büyükkara, "Seleflik Üzerine", 69.

⁴³ Büyükkara, "Seleflik Üzerine", 67.

⁴⁴ Aydın, "Neo-Seleflik Ekolü'nün Hadis Anlayışı", 44.

oluşumu değil ehl-i hadis zihniyetinin belirli bir dönemdeki okuma biçimini temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum da Reşid Rıza'nın temsil ettiği hareketin Neo-Seleflilik olarak değil bir tür yeni ehl-i hadis yaklaşımı olarak nitelendirilmesine imkân sunmaktadır.

Neo-Seleflilik adlı yapılanmanın Efgânî ve Abdûh gibi isimler üzerinden sunulması, bu isimlerin de son dönem modernist yaklaşımların yanında ihya ve ıslah hareketlerinin temsilcilerinden olması, Neo-Seleflilik şeklindeki kullanımla ıslahat hareketleri ve modernizm arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir.⁴⁵ Bu isimlerin öze dönüş gibi Seleflilikle örtüşen bazı söylemlerinin olması, bu durumu değiştirmemektedir. Zira bu isimler, Seleflikten farklı olarak öze döndükten sonra özde kalmamayı, özden hareketle çağa hitap edecek yeni bir söylem geliştirmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla her ne kadar ihya ve ıslah hareketleriyle Seleflilik arasında bazı ortak yönler bulunsa da ihya ve ıslah hareketlerinin Seleflilik şeklinde sunulması hatta Neo-Seleflilik olarak nitelendirilmesi sorunludur. Efgânî ve Abdûh gibi ıslahatçı-modernist isimlerin Seleflilik kavramını kullandıklarına dair herhangi bir kanıtın olmaması⁴⁶ bu anlamda önemlidir. Ayrıca belirtilmelidir ki ıslahatçı-modernist eğilimleri nedeniyle Efgânî-Abdûh çizgisi, Seleflilik tarafından mahkûm edilme gibi bir durumla karşı karşıya kalmıştır.⁴⁷

Bir başka açıdan ifade edilecek olursa Seleflilik veya Neo-Seleflilik şeklinde isimlendirilen yapılanmalar, son dönemlerde varlık kazanan ıslahatçı yaklaşımların nispî benzerlikler taşıyan farklı tezahürleridir. Bu tür yapılar, selef vurgusu, taklit karşıtlığı ve mezhep sınırlarını aşmak gibi doğrudan Seleflilikle ilişkilendirilebilecek söylemlere sahip olsalar da Fârâbî (öl. 339/950) ve İbn Sînâ'nın (öl. 428/1037) eserlerini basıp görüşlerini etüt edecek kadar yenilikçi bir yaklaşım da sergilemiştir. Aslında bu yaklaşım, ilgili yapıların ehl-i hadis-Hanbelî

⁴⁵ Konuyla ilgili müstakil araştırmalar için bk. Hakan Atalay, *Islahat Hareketleri ve Seleflilik* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016); Hanifi Şahin, “İhya İslah Hareketleri ve Seleflilik İrtibatı”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları* 9/1 (Bahar 2016).

⁴⁶ Büyükkara, “Seleflilik Üzerine”, 68.

⁴⁷ Büyükkara, “Seleflilik Üzerine”, 69.

geleneğin yanında Vehhâbîlikle ilişkisini de tartışmalı hale getirmektedir.⁴⁸ Dolayısıyla bu tartışmalı potaya Selefîliğin dâhil edilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır. Batılı paradigmanın zihniyet okuma ve kavram kullanım biçiminin İslam düşüncesi üzerindeki istenmeyen bir etkisi olarak karşımıza çıkan bu durum yani ıslahat hareketlerinin tamamının ve ıslah düşüncesinin Selefîlik veya Neo-Selefîlik biçiminde sunulması bazen de bu iki yaklaşımın eşitlenmesi ciddi bir sorundur. Bu sorun; kavramların yerli yerinde kullanılmaması, zihniyet analizinin yeterli düzeyde yapılmaması, fırka, mezhep, çağdaş İslam akımları ve ıslahat hareketleri arasında herhangi bir ayrıma gidilmemesi dahası bu yapıların tarihsel süreçler aşındırılıp sikleştirilerek birbirlerinin yerlerine kullanılması şeklindeki anakronik yaklaşımdan kaynaklandığı söylenebilir.

Selefîlikle ilişkilendirilerek sunulan diğer kullanımlar, “a-politik Selefîlik”, “politik Selefîlik” ve “devrimci Selefîlik” şeklindedir. Sermayeye barışık, modernite ve toplumsal sözleşme mantığıyla uyumlu Selefîlik, a-politik Selefîlik olarak tanımlanırken politik Selefîlik, siyasete mesafeli olmakla birlikte sivil siyaset araçlarını da kullanmaktan vazgeçmeyen Selefîlik olarak tanımlanmaktadır. Devrimci Selefîlikse katı politik ve sert aksiyoner yönleriyle cihâdî ve tekfirî Selefîlik şeklinde belirlemektedir ki aslında cihâdî ve tekfirî Selefîlik de ayrı Selefîlik yaklaşımları sunmaktadır. Müellifin ifadelerine göre bu farklı Selefîlik tasavvurlarının anlaşılması, benzeşen yönlerin yanında özellikle farklılaşan yönlerin merkeze alınmasıyla gerçekleşebilir.⁴⁹

Bu ifade göstermektedir ki yukarıda farklı şekillerde isimlendirilerek kategorize edilen Selefîlikler, birbirinden tamamen farklı yapılar değildir. Zira bu farklı tasavvurların hemen tamamında selefînin uygulamalarını önceleyerek bid’at ve taklit karşıtlığı sergilemek dahası ötekileştirici ve müsamahasız bir din anlayışını benimsemek, vazgeçilmez unsurlardır.

⁴⁸ Büyükkara, “Selefîlik Üzerine”, 68.

⁴⁹ Halil Aydınalp, “A-Politik Selefîlikten Devrimci Selefîliğe: Tekfirci Selefîlik”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 101. Müellif, ilgili kısımda ayrıca “gezgin Selefîlik” şeklinde bir kategoriye de yer vermektedir.

İşte bu aslî unsurların üzerine basılarak yükselen ve yeni bazı söylemlerle farklılaşan en azından farklılaştığı iddia edilen yapıların aslî unsurlarda birleşmeleri nedeniyle birbirinden çok farklı yapılar olarak sunulması hatta bu farklılıklar üzerinden ayrı ayrı tanımlamaya çalışılması, gözden geçirilmesi gereken bir yaklaşımdır. Aslında buradaki temel sorun, Seleflilik içerisindeki bu farklılıkların diğer bir deyişle değişik ton ve desenlerin ortaya koyulması değil buradan hareketle Selefliliğin birbirinden farklı kategoriler üzerinden farklı kimliklerle sunulmaya ve tanımlanmaya çalışılmasıdır.

3. Seleflilikle İlişkili Şahıslar

Seleflilikle ilişkilendirilerek sunulan en önemli isimlerden biri, Ahmed b. Hanbel’dir (öl. 241/855). Ancak Ahmed b. Hanbel, isabetli bir biçimde Seleflilikle doğrudan değil İbn Teymiyye üzerinden dolaylı bir biçimde ilişkilendirilmiştir.⁵⁰ Bilindiği üzere Ahmed b. Hanbel’in yaşadığı hicrî ikinci ve üçüncü asırlarda Seleflilik bir yana Hanbelîlik bile tarih sahnesine çıkmış değildir. Dolayısıyla Ahmed b. Hanbel, Seleflilik veya Hanbelîlikle değil ancak ehl-i hadis zihniyetiyle ilişkilendirilebilir. Ahmed b. Hanbel, metinde Seleflilikle doğrudan ilişkilendirilemeyecek bir isim olarak sunulmasına rağmen ilerleyen satırlarda Selefliliğin Ahmed b. Hanbel ile başlatılması gerektiğinin vurgulanması⁵¹ hem kendi içerisinde çelişkili hem de sorunludur.

Seleflilikle ilişkilendirilerek sunulan bir başka isim, Hanbelî geleneğin önemli temsilcilerinden Ebü'l-Vefâ İbn Akîl’dir (öl. 513/1119). Buna göre İbn Akîl, Seleflilik içerisinde te’vil kapısını aralayan isim olarak sunulmaktadır.⁵² Bu cümledeki ifadelerle yakından bakıldığında İbn Akîl’in hem Selefiyye içerisinde konumlandırıldığı hem de Hanbelîlikle ilişkilendirildiği görülmektedir. İbn Akîl’in yaşadığı dönemde Selefiyye şeklinde bir akım olmadığından dahası İbn Akîl’in Hanbelîlik dışında herhangi bir mezhebî kimliği olmadığından İbn Akîl, Selefiyye ile değil sadece Hanbelîlikle ilişkilendirilebilir. İbn Akîl’in Selefiyye ile ilişkilendirilmesiyle

⁵⁰ Arpaguş, “Selefliliğin Kısa Tarihçesi”, 6.

⁵¹ Arpaguş, “Selefliliğin Kısa Tarihçesi”, 7.

⁵² Güler, “Selefi Akımların Hadis ve Sünnet Anlayışı”, 34.

anakronik bir biçimde Selefliğin İbn Akîl'in yaşadığı döneme taşınması şeklindeki tarih yansımalarının karşımıza çıkardığı önemli bir sorundur.

Metinlerde Seleflikle ilişkilendirilerek sunulan en önemli şahsın İbn Teymiyye olduğu görülür. Buna göre İbn Teymiyye, Seleflik adlandırmasının mimarı konumundadır ve onunla başlayan süreçle birlikte Seleflik, artık bir yöntem, mezhep veya zihniyet denilecek bir oluşuma işaret etmektedir. İbn Teymiyye'nin yanında Seleflikle ilişkili bir biçimde sunulan diğer şahıslar, İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 751/1350) ve İbn Kesîr'dir (öl. 774/1373). Buna göre İbn Teymiyye ile başlayan süreç, öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye ve İbn Kesîr ile birlikte belirginleşerek yazılı edebiyatta kendisine yer bulmaya başlamıştır. Ayrıca bu isimler, selef vurgusunu daha işlevsel bir boyuta taşıyarak kendilerinden önceki dağınık yapıyı daha sistemli bir hale getirmişlerdir. Böylece Seleflik, İbn Teymiyye sonrası dönemde birbirinden farklı görünümler halinde kendisini göstermiştir.⁵³ Selefliğin İbn Teymiyye ile ilişkilendirildiği bir başka metinde İbn Teymiyye, Selefliğin özünü oluşturan dinin asıllarına dönerek nasların yorumlanması sırasında selefin yaklaşımının öncelenmesi ve aklın kullanımının sınırlandırılması şeklindeki yaklaşımın sistematik nazariye haline gelmesini sağlayan kişi olarak sunulmuştur.⁵⁴ Bu yaklaşım biçiminde İbn Teymiyye'nin doğrudan Seleflikle değil Selefliğin özünü oluşturan aynı zamanda önceki dönemlerde ehl-i hadis-Hanbelî gelenek mensupları tarafından dillendirilen zihniyetin teorisyeni şeklinde görülmesi, tarihsel ve düşünsel gerçekliklere uygunluk arz etmesi açısından önemlidir.

Bazı metinlerdeyse İbn Teymiyye, Seleflikle ilişkisi üzerinden değil ilişkisizliği üzerinden ele alınmıştır. Seleflik kavramının kullanımı ve Selefliğin tarih sahnesine çıkışı göz önünde bulundurulduğunda ikinci yaklaşımın daha isabetli olduğu söylenebilir. Zira ilgili metinde sıkça vurgulandığı üzere İbn Teymiyye'nin yaşadığı dönemde Selefliyye kavramı kullanılmadığı gibi Selefliyye şeklinde bir farklılaşma hareketine rastlanmamaktadır. Zira Selefliyye,

⁵³ Arpaguş, "Selefliğin Kısa Tarihçesi", 6.

⁵⁴ Akpınar, "Selefi Bir Zihniyetin Temsilcisi Olarak Kadızadeliler", 82.

İbn Teymiyye'den çok sonraları vücut bulan Vehhâbîlikle birlikte literatüre girmiştir. Bu denklemde İbn Teymiyye'nin doğrudan ilişkilendirilebileceği kimliklerse ehl-i hadis-Hanbelî gelenek olmaktadır.⁵⁵ Böylece İbn Teymiyye'nin Seleflikle doğrudan ilişkilendirilmesinin diğ er bir deyişle Selefliğin kurucusu veya teorisyeni olarak nitelendirilmesinin tarihsel, toplumsal ve düşünsel bir karşılığının olmadığı görülmektedir. İbn Teymiyye'nin teorize ederek sistematik hale getirdiği yapıların ise ehl-i hadis zihniyeti ve Hanbelî fıkhı olduğu bilinmektedir. Çağdaş araştırmalarda İbn Teymiyye-Seleflilik ilişkisine dair tam aksi yönde iddiaların yani Selefliğin bir kavram ve oluşum olarak İbn Teymiyye ile doğrudan ilişkilendirilmesinin temel nedeniyse müellifin ifadelerine göre İbn Teymiyye-Seleflilik ilişkisinin kavramlar ve dinî-toplumsal yapılanmalar üzerinden değil birbirleriyle benzerlikler taşıyan zihniyetler ve gelenekler üzerinden aynı zamanda anakronik bir biçimde kurulmasıdır.⁵⁶

Selefliğin İbn Teymiyye, İbn Kayyım el-Cevziyye ve İbn Kesîr gibi isimlerle ilişkili sunulması, gözden geçirilmesi gereken bir yaklaşımdır. Zira İbn Teymiyye, Seleflilik adlandırmasının mimarı olmadığı gibi İbn Kayyım el-Cevziyye ve İbn Kesîr'in eserlerinde bu kavrama rastlanmaz. Bu üç isme Seleflilik bağlamında yüklenen misyonsa ehl-i hadis zihniyeti ve Hanbelî fıkhıyla ilişkilidir. Dolayısıyla bu isimler, Selefliği değil selef vurgusuna dayalı ehl-i hadis zihniyetini ve Hanbelî fıkıh tasavvurunu belirgin ve sistematik hale getirerek eserlerinde kayıt altına almışlardır. Kaldı ki aynı metnin ilerleyen satırlarında İbn Teymiyye, Selefliğin değil ehl-i hadis zihniyeti ve Hanbelîliğin teorisyeni olarak takdim edilmiştir.⁵⁷ Yine İbn Teymiyye'nin Selefliğin değil ehl-i hadis-Hanbelî geleneğinin icmâlen ele aldığı konuları tafsîlen ele aldığına vurgulanması da bu bağlamda değerlendirilmelidir.⁵⁸

⁵⁵ İbn Teymiyye'nin Seleflikle değil ehl-i hadis-Hanbelî gelenekle ilişkilendirildiği benzer değerlendirmeler için bk. Büyükkara, "Seleflilik Üzerine", 66.

⁵⁶ İsmail Akkoyunlu, "Çok Uzak Çok Yakın: İbn Teymiyye ve Seleflilik", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 55-58. Konuyla ilgili ayrıntılı değerlendirmeler için ayrıca bk. İsmail Akkoyunlu, "İbn Teymiyye'de Selef ve Selefiyye Kavramları", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (Haziran 2019).

⁵⁷ Arpaguş, "Selefliğin Kısa Tarihçesi", 9.

⁵⁸ Arpaguş, "Selefliğin Kısa Tarihçesi", 9.

Seleflikle ilişkilendirilen bir başka isim, Muhammed b. Abdilvehhâb'tır. Buna göre Muhammed b. Abdilvehhâb'ın 18. yüzyılda Necid bölgesinde başlattığı hareket, Seleflik içerisindeki bir kırılmaya karşılık gelmektedir.⁵⁹ Belirtilmelidir ki Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiyye gibi Muhammed b. Abdilvehhâb'ın da Seleflikle doğrudan ilişkilendirilmesi veya Seleflik içerisindeki bir kırılma olarak görülmesi mümkün değildir. Muhammed b. Abdilvehhâb'ın doğrudan ilişkilendirileceği yapıya adına nispetle kendisinden sonra oluşan Vehhâbîlikdir. Dolayısıyla Muhammed b. Abdilvehhâb ve başlattığı hareket, Seleflik içerisindeki bir kırılmaya değil ehl-i hadis-Hanbelî gelenek içerisindeki bir kırılmaya karşılık gelmektedir. Bu kırılmanın ortaya çıkardığı farklılaşmaysa önce Vehhâbîlik daha sonra Seleflik adını alacaktır.

4. Kaynak Kullanımı

Makalelerdeki kaynak kullanımına bakıldığında ilk başta hadis eserlerinden bahsedilmelidir. Bu doğrultuda Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Neseî'nin eserleri kaynak olarak kullanılmış ve bu kaynaklardan hadis aktarılmıştır.⁶⁰ Bunun yanında son dönemlerde kaleme alınmış çeşitli kitap ve makaleler ile yüksek lisans ve doktora tezlerinin kullanıldığı görülür. Ayrıca bazı internet sitelerine de bilgi kaynağı olarak yer verilmiştir. Klasik döneme ait eserler de bazı makalelerde yoğun bir biçimde bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu klasik eserlerin usûl, kelâm, akâid, tefsir, firâk, makâlât, ricâl ve tabakât edebiyatı etrafında şekillendiği ve çoğunlukla Hanbelî gelenekten seçildiği belirtilmelidir. Seleflik modern bir yapılanmayken Seleflikle ilgili bazı makalelerde yoğun klasik kaynak kullanımının bulunması, Selefliğin modern bir yapılanma şeklinde günümüzdeki tezahürleri üzerinden değil gelenekçi-zâhirî din anlayışını yansıtan ehl-i hadis-Hanbelî gelenek üzerinden sunulması şeklindeki yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu metinlerde çoğunlukla Seleflik değil Seleflik başlığı al-

⁵⁹ Arpaguş, "Selefliğin Kısa Tarihçesi", 11.

⁶⁰ Arpaguş, "Selef-i Salihin'den Selefliğe", 4.

tında gelenekçi-zâhirî din anlayışı, ehl-i hadis zihniyeti veya Hanbelî fıkıh tasavvuru anlatılmaktadır. Bu duruma bağlı olarak kaynak kullanımında klasik kaynaklar daha fazla öne çıkmaktadır. Yoğun klasik kaynak kullanımının bulunduğu bazı makalelerdeyse Selefliğe hiç temas edilmeyip Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiyye gibi ehl-i hadis-Hanbelî gelenek mensuplarının iman, tefsir, hadis veya fıkıh anlayışlarının değerlendirildiği görülmektedir.⁶¹ Bu durum, Seleflilik adı altında ehl-i hadis-Hanbelî geleneğe, temsilcilerine ve bu temsilcilerin görüşlerine temas etme yaklaşımının veya Selefliği bunlara temas etmeden izah edememe şeklindeki gerçekliğin çağdaş yayın faaliyetlerindeki zorunlu bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

19. ve 20. yüzyıllarda Vehhâbîlikle birlikte kendisini gösteren ve Müslümanların dinî-siyasî söylemlerinde karşılık bulmaya başlayan Seleflilik, 21. yüzyılın başında gerçekleşen 11 Eylül 2001 saldırılarıyla daha önemli bir konuma ulaşmıştır. O tarihlere kadar özellikle Osmanlı tecrübesi ve farklı coğrafyalardaki tezahürleriyle çoğunlukla Müslümanların gündemini meşgul eden Seleflilik, 11 Eylül sonrasında küresel çapta ün kazanarak bütün dünyada tartışılan bir konu haline gelmiştir. Bu tarihlerden itibaren insanlığın ortak sorununa dönüşen ve giderek bir ideoloji halini alan Seleflilik hem İslam düşüncesinden çıkmış olması hem de kendisi olmasa da kökleri İslam düşünce tarihinin ilk asırlarına kadar uzanması nedeniyle özellikle Müslüman toplumların ilgisini çekmiştir. Böylece bir olgu, zihniyet veya dinî-siyasî akım olarak Seleflilik, ilim mahfillerinde farklı mecralarda oldukça değişik bağlamlarda tartışılmaya başlanmıştır. Hakkında ülkemizde çok sayıda kitap ve makalenin yayımlandığı, tebliğlerin sunulduğu ve tezlerin yapıldığı Seleflilik, güncelliğini hâlâ korumakta ve tartışılmaya devam etmektedir. Bu tartışmaların yer aldığı alanlardan biri de Selefliğin farklı yönleriyle analiz edildiği özel sayılardır. İstanbul Müftülüğü'nün resmî yayın organı olan Din ve Hayat

⁶¹ "Mütekaddimun Dönemi Tefsir Geleneği: Ahmed b. Hanbel Örneği", "Müteahhirun Dönemi Bağlamında İbn Teymiyye'nin Kur'an Tefsirinde Yöntemi" ve "Ahmed b. Hanbel'in Fıkıh Düşüncesi: Bir Hâsıla" başlıklı makaleler, bu duruma örnek gösterilebilir.

Dergisinin geçtiğimiz yıl yayımlanan Seleflik özel sayısı, bu anlamda önemlidir ve akademik araştırmalara konu olacak bir yoğunluk ve çeşitliliğe sahiptir.

Seleflik özel sayısında yayımlanan makaleler ele alındığında makalelerin farklı alanlarda uzmanlaşmış akademisyenlerin Seleflik birikimini değişik konular bağlamında oldukça yakın bir dönemde bize sunmuş olması nedeniyle ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ilgili metinlerde Selefliğin tasviriyle ilgili elde edilen bazı bulgulara temas edilmelidir. İlk başta vurgulanmalıdır ki metinlerde Seleflik, tanımlanma, tarihlenme ve konumlandırma sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bazen bir dinî-siyasî akım, yöntem veya zihniyet şeklinde sunulan Seleflik bazen de bir gelenek ya da mezhep şeklinde sunulmuştur. Çoğunlukla ise Selefliğin net bir tanımının yapılmasından kaçınılmıştır. Selefliğin irtibatlandırıldığı yapılarla olan ilişkisinin muhtevası da yeterli düzeyde aydınlatılamamıştır. Seleflik içerisindeki farklı okuma biçimleri de neredeyse birbirinden ayrılmış yapılar olarak sunulmuştur. Selefliğin ne zaman ortaya çıkıp nasıl şekillendiğiyle ilgili tartışmalar, Seleflikle ilişkili şahıslar noktasında da karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Selefliğin içinden çıktığı yapı, ilişkili olduğu zihniyet, mezhep ve şahıslar, net bir biçimde ortaya koyulamamıştır. Bu da göstermektedir ki Selefliğin tanımlanması, kategorilendirilmesi, ilişkili olduğu zihniyet, fırka, mezhep ve şahısların ortaya çıkarılması, farklılaşma süreçlerinin takip edilmesi ve mevcut durumunun aydınlatılması gibi çok önemli hususlar, varlığını sorun olarak devam ettirmektedir. Makalemizin içeriğinde ayrıntılı biçimde sunulan veriler, bu yaklaşım ve analiz sorununun günümüzde hâlâ devam ettiğinin en önemli göstergelerindedir. Selefliğin tanımlanması, analiz edilmesi ve konumlandırılması gibi hususların sorun olmaktan çıkması, bazı hassasiyetlerin gözetilmesine bağlıdır. Bu hassasiyetlerin başında Seleflik kavramının ilk kullanımının sağlıklı bir şekilde tespit edilmesi; tarihsel, toplumsal ve düşünsel gerçekliklerle uyumlu bir tanımının yapılması, gerçekçi bir kategoriye yerleştirilmesi, ilişkili olduğu zihniyet, fırka, mezhep ve şahısların açığa çıkarılması ve farklı tezahürlerinin göz önünde bulun-

durulması gelmektedir. Tüm bu gerekliliklerin sağlanması ise merkezinde firkalaşma olgusunun yer aldığı anakronizmden uzak süreç merkezli bir yaklaşımın benimsenmesiyle mümkündür.

Kaynakça | References

- Akkoyunlu, İsmail. "İbn Teymiyye'de Selef ve Selefiyye Kavramları" *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (Haziran 2019), 545-562. <https://doi.org/10.18505/cuid.540686>
- Akkoyunlu, İsmail. "Çok Uzak Çok Yakın: İbn Teymiyye ve Seleflilik" *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 55-60.
- Akkoyunlu, İsmail. *İbn Teymiyye'nin Şia'ya Reddiyesi (Minhâcü's-Sünne) Selefî Geleneğin Şiîlik Eleştirisi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2021.
- Akpınar, M. Raşit. "Selefi Bir Zihniyetin Temsilcisi Olarak Kadızadeliler". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 82-86.
- Arpaguş, Hatice K. "Geçmişten Günümüze Selefliliğin Kısa Tarihçesi". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 6-13.
- Arpaguş, Safi. "Selefi Salihin'den Selefliliğe". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 4-6.
- Atalay, Hakan. *Islahat Hareketleri ve Seleflilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Aydın, Mustafa. "Neo-Seleflilik Ekolü'nün Hadis Anlayışı". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 39-47.
- Aydın, Mustafa. "Muhammed Reşîd Rızâ Hayatı, Eserleri, Kişiliği, Tecdîd ve Islâh Anlayışı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/58 (2018), 845-858.
- Aydınalp, Halil. "A-Politik Seleflikten Devrimci Selefliliğe: Tekfirci Seleflilik". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 101-108.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmî'u's-şâhîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Şehâdât", 9.
- Büyükkara, M. Ali. "M. Ali Büyükkara ile Seleflilik Üzerine". (Görüşmecisi: Fulya İbanoğlu, Görüşme Transkripsiyonu), *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 65-75.
- Çakmak, Fevzi. "Cihâdî-Selefi Paradigma ve Kritiği". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 108-111.
- Erbaş, Muammer. "Müteahhirun Dönemi Bağlamında İbn Teymiyye'nin Kur'an Tefsirinde Yöntemi". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 28-34.
- Güler, Zekeriya. "Selefi Akımların Hadis ve Sünnet Anlayışı". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 34-39.
- Günay, H. Mehmet. "Suriye Selefliliğinin Önderi Cemâleddîn el-Kâsimî (1866-1914): Hayatı, Islahatçı Kişiliği ve Fıkhî Eserleri". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 4/6 (2005), 119-140.
- Kalaycı, Mehmet. "Jamal Al-Din Al-Qasimî and Syrian Reformism". *Islamic University of Europa Journal of Islamic Research - İslam Araştırmaları* 2/2 (2009), 89-100.
- Karabulut, Ülfer. "Selefliliğin İman Nazariyesi". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 16/47 (Temmuz 2023), 13-19.

- Kutlu, Sönmez. *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler Hadis Taraftarlarının İman Anlayışı Bağlamında Bir Zihniyet Analizi*. Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2002.
- Kutlu, Sönmez. "Gelenekçi-Zâhirî İslâm Anlayışının Zihniyet Analizi: Epistemolojik, Teolojik ve Kültürel Temelleri". *Zâhirî ve Selefî Din Yorumu Sempozyumu*. ed. Sönmez Kutlu. 19-80. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019.
- Şahin, Hanifi. "İhya İslah Hareketleri ve Seleflilik İrtibatı". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları* 9/1 (Bahar 2016), 1-37. <https://doi.org/10.18403/emakalat.13683>
- Uludağ, Süleyman. *İslâm Düşüncesinin Yapısı Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.